

ІСТОРИЯ, СУЧАСНИЙ СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ ЗБЕРЕЖЕННЯ І РОЗВИТКУ ДІЛЯНКИ «ГІРСЬКИЙ САД» У НБС ім. М.М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ

Розглянуто історію створення ділянки «Гірський сад» у НБС ім. М.М. Гришка НАН України, значення цієї експозиції для вивчення гірської рослинності з метою добору асортименту для створення аналогічних об'єктів ландшафтної будівництва порівняно з іншими експозиціями з використанням каміння. Проаналізовано сучасний стан та накреслено перспективи збереження і розвитку ділянки.

Ділянку «Гірський сад» створено у НБС ім. М.М. Гришка НАН України на площі 1,5 га у 1971–1974 рр. за проектом заслуженого архітектора В.Г. Баранько та під безпосереднім керівництвом Л.І. Рубцова. У фондах музею історії Ботанічного саду зберігаються рукописи, малюнки, креслення, фотографії Л.І. Рубцова, які стосуються проектування та будівництва цієї ділянки. На відміну від альпінаріїв, тут представлені рослини не лише високогір'я, а й більш низьких місць зростають, схилів пагорбів, гірських долин та лісів.

На рівному місці були насипані пагорби, які дають уявлення про передгір'я та гірську частину. Долина «Гірського саду» утворена низкою пагорбів, вкритих газоном, і займає площу 1,2 га. Для створення об'ємно-просторової композиції саду передні пагорби зроблено невеликими, їхня висота збільшується у міру наближення до головного хребта. Відповідно до принципу масштабності об'ємів та оточення «Гірський сад» створено як єдиний ландшафтний комплекс. Розміщений він на одному з найвищих місць ботанічного саду, звідки відкриваються чудові краєвиди Дніпра та оточуючих ділянок.

Загальна композиція ділянки підкреслює красу та оригінальність окремих видів рослин і одночасно відображає деякі риси гірського ландшафту. Головне місце в експозиції «Гірського саду» займає саме гірський комплекс з крутими та пологіми схилами. Вершина головного пагорба вільна від деревно-чагарникової рослинності. Нижче розміщено низькорослі чагарники, дерева, які імітують лісовий пояс.

У гірській частині на площі 0,3 га встановлено комплекси великих гранітних брил, які мають вигляд гірських вершин. Для цього було використано 250 брил граніту вагою від 0,5 до 7,0 т. Каміння слугувало тлом для декоративних рослин, які акумулюють тепло та захищають їх від холодних вітрів. Побудовано кам'яні сходи, створено 1500 м² газонів та розсадник гірських рослин, де вирощували нові для «Гірського саду» карликові кущі та багаторічні рослини. На ділянці було висаджено 98 видів рослин (2317 екз.), з них 9 видів шпилькових (287 екз.), 9 видів листяних (30 екз.) та 80 видів багаторічних трав'янистих рослин (2000 екз.).

За задумом Л.І. Рубцова загальна композиція саду мала нагадувати гірський ландшафт. Спроектовано оглядові площадки та дороги шириною, достатньою

для проведення екскурсій з метою огляду рослин і навколишніх краєвидів. Це відрізняє «Гірський сад» від альпінаріїв і скельних садів.

Дві третини території, зайнятої рослинами, відведено під низькорослі дерева та кущі, які слугують тлом для багаторічних рослин. Особлива увага була приділена сланким видам ялівців: ялівцю козацькому (*Juniperus sabina* L.) та його формам: строкатій ('*Variegata*'), кипарисолистій ('*Cupressifolia*') і тамариксолистій ('*Tamariscifolia*'), а також мікробіоті (*Microbiota decussata* Kom.). Дуже ефектними виявилися низькорослі кизильники: горизонтальний (*Cotoneaster horizontalis* Decaisne), розчепирений (*C. divaricatus* Rehd. et Wils.), Сіменса (*C. simonsii* Backer), Даммера (*C. dammeri* C.K. Schneid.), притиснутий (*C. adpressus* Boiss.), дрібнолистий (*C. microphyllus* Wall. ex Lindl.) і малесенький (*C. perpussillus* (C.K. Schneid.) Klots), а також золотиста форма садового жасмину корончастого (*Philadelphus coronarius* L.'Aureus'), низькоросла декоративна форма форзиції європейської (*Forsythia europaea* Deg. et Bald.), хеномелес японська (*Chaenomeles japonica* (Thunb.) Lindl.), вейгели гібридної (*Weigela* × *hybrida*) та ін. [1]. На північному боці висаджено тсугу канадську (*Tsuga canadensis* (L.) Carr.), сосну гірську (*Pinus mugo* Turra), келихоподібну форму тису ягідного (*Taxus baccata* L.) [4]. Використано традиційні для кам'янистих садів трав'янисті рослини: флокс шиловидний та його форми, бурачки, вероніки, обрієти, очитки, ясколки, сонцепвіти та ін. У долині насипано 5 пагорбів з пологими схилами, між якими відкривається чудова перспектива на скелі. Між пагорбами створено дві квітникові куртини.

Нині колекція ділянки нараховує 212 видів та форм декоративних рослин, які належать до 21 родини трав'янистих (*Liliaceae* (18 видів), *Asteraceae* (17), *Ranunculaceae* (15), *Saxifragaceae* (14), *Crassula-*

ceae (13), *Lamiaceae* (11), *Brassicaceae* (10), *Caryophyllaceae* (8), *Iridaceae* (5), *Scrophulariaceae* (9), *Primulaceae* (5), *Cistaceae* (4), *Campanulaceae* (4), *Fabaceae* (2), *Onagraceae* (2), *Geraniaceae* (2), *Oleaceae* (2), *Violaginaceae* (2), *Polygonaceae* (2), *Dipsacaceae* (1), *Violaceae* (2)) і 9 родин деревних рослин [2]. Найбільшою кількістю видів деревних рослин представлені родини *Rosaceae* (24), *Caprifoliaceae* (11).

Триває поповнення колекції Гірського саду шляхом обміну з іншими ботанічними садами як за делектусом, так і живими рослинами. Головне поповнення колекції було здійснено за рахунок купівлі декоративних рослин у фірмах «Теплиці України», «Диметра», «Ландшафтний дизайн» [3].

Особливу увагу приділяли вивченню деревних і трав'янистих ґрунтопокривних рослин. Асортимент цих рослин багатий і різноманітний, але вивчений недостатньо. Тому ми досліджуємо їхні біоекологічні та декоративні особливості з метою широкого застосування в зелених насадженнях парків, скверів і особливо при створенні кам'янистих садів.

Ґрунтопокривні рослини належать до різних життєвих форм, систематичних груп, які відрізняються за географічним походженням [3]. За ними ведуть спостереження та вивчають методи їхнього розмноження [3]. В умовах саду багато з цих рослин добре ростуть і проходять повний цикл сезонного розвитку. Багато досліджуваних видів формують насіння. Деякі з видів відзначаються високим коефіцієнтом розмноження (чебрець, іберійка, бурачок, гусинець, дзвоники, очитки, ацена, віола, живучка).

Результати фенологічних спостережень за колекцією свідчать, що перші квітки асортименту видів з'являються в другій декаді квітня. До кінця травня—початку червня кількість квітучих видів досягає максимуму (60–70 % від загальної кількості). Потім їхня кількість поступово

Рис. 1. Схема кам'яних угруповань, які нині перебувають в аварійному стані у гірській частині і потребують негайного цементування та засипки глиною на 1/3 їхньої висоти

зменшується і у середині липня цвіте 20 % видів. У другій половині липня з настанням жаркого періоду вона ще більше зменшується і в кінці серпня цвіте всього 10 %. Тому ми використовуємо для декоративного оздоблення і закріплення схилів ділянки більше декоративно-листяних рослин [3].

На місцях, де були витоптані ялівці, в центральній південній частині, видалено коріння і сухі гілки. На цих місцях висаджено стійкіші до витоптування рослини з колючками і міцним корінням: барбариси, шипшини, піраканти, кизильники, таволги та ін. Завдяки цим рослинам та паркану вдалося зупинити зсув ґрунту і задернувати голі місця у суцільній смузі ялівців зверху донизу. Яскравою прикрасою є килими з флоксу шиловидного і його сортів, але нині площу, відведену під них, зменшили через постійне витоптування та перемістили їх у нижню частину пагорба. На місці, де був зроблений сухий струмок (автор — Г. Миронова), який проіснував недовго, ми зробили невелику водойму з водоспадом, який є як декоративним елементом ділянки, так і джерелом води для поливу рослин навколо нього.

Усі композиції з каменю, які розташовані на території «Гірського саду», оздоблені рослинами ранньовесняного цвітіння (цибулинні) та багаторічниками. Біля фонтанчика на ділянці «Нові культури»

створено куртину з декоративних кущів, багаторічників і однорічників. На центральній алеї квітникові куртини з багаторічних рослин доповнено літниками, цвітіння яких триває і в осінній період. Завдяки дирекції і спонсору — банку «Родовід» було висаджено 30 рослин сакури японської, які підкреслюють контури ділянки і є окрасою ділянки в ранньовесняний період. Отримані від фірми «Ландшафтний дизайн» у подарунок цибулинні рослини були висаджені на квітникових куртинах на ділянці і в лунках навколо сакур.

Останнім часом ділянці завдано великої шкоди у зв'язку з великою кількістю відвідувачів: постраждали пагорби від витоптувань газонного покриття, а також гірська частина, яка перебуває в аварійному стані через загрозу зсуву каміння (рис. 1). Тому для збереження архітектурних споруд «Гірського саду» і рослинності необхідно вжити термінових заходів: закріпити каміння, створити низеньку декоративну огорожу, прокласти водогін, відновити трав'янистий покрив на пагорбах «Гірського саду», відремонтувати дорожки між пагорбами, підключити до питної води недіючий фонтанчик, замінити асфальтове покриття на плато, організувати охорону ділянки під час масового відвідування. Нами запропоновано два варіанти заміни асфальтового покриття: зі

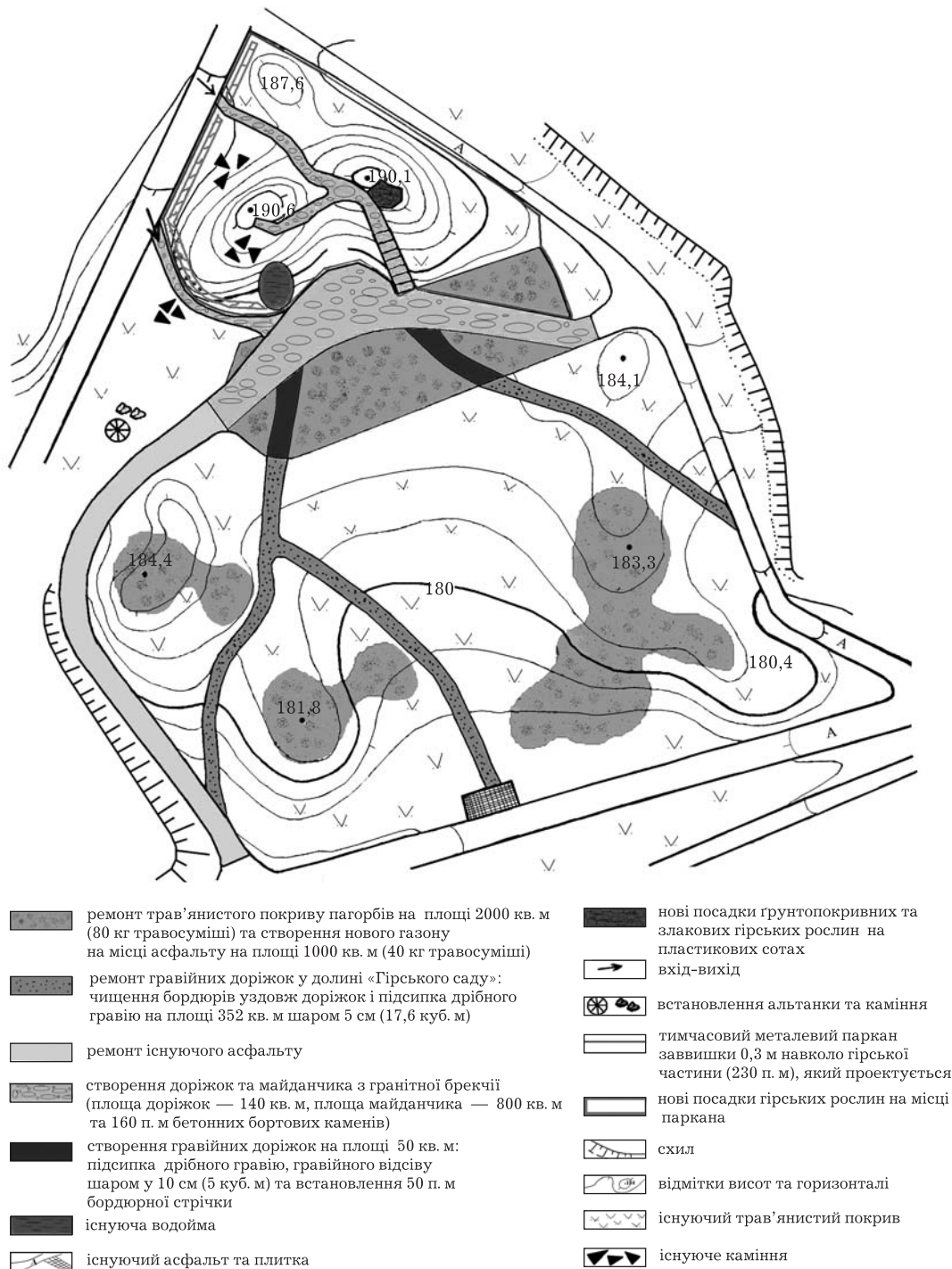

Рис. 2. Реконструкція майданчика, ремонт дорожньо-стежкової мережі і трав'янистого покриття у гірській частині та у долині «Гірського саду». Варіант 1. Збільшення долини за рахунок площі майданчика (розробили куратор с.н.с. Н.А. Казанська, м.н.с. А.В. Клименко)

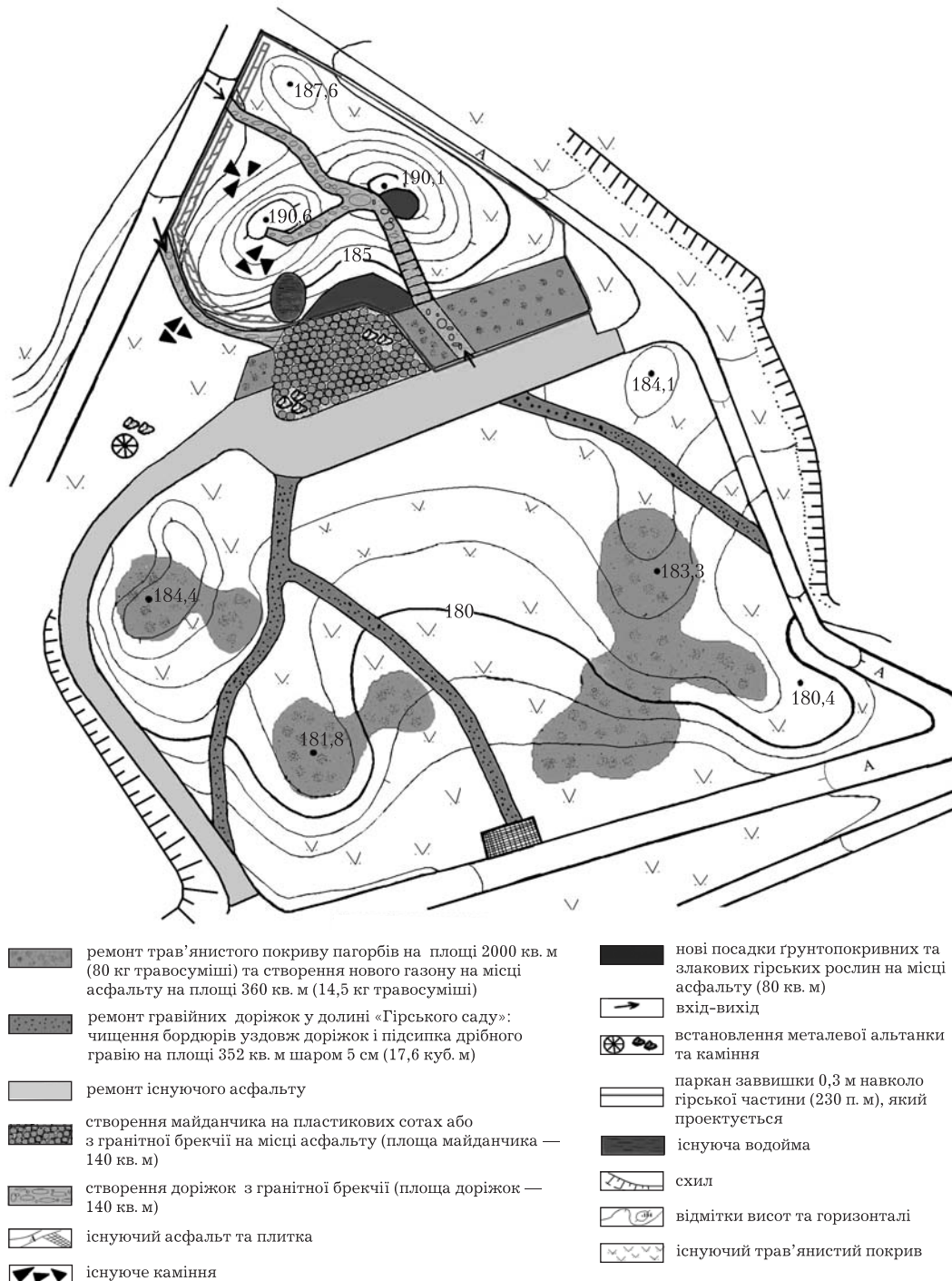

Рис. 3. Реконструкція майданчика, ремонт дорожньо-стежкової мережі і трав'янистого покриття у гірській частині та у долині «Гірського саду». Варіант 2. Збільшення гірської частини «Гірського саду» за рахунок площі майданчика (розробили куратор с.н.с. Н.А. Казанська, м.н.с. А.В. Клименко)

збільшенням території пагорбів долини Гірського саду або зі збільшенням території гірської частини (рис. 2 та 3). Посадка рослин на ділянці здійснюється за рахунок колекції ґрунтопокривних та альпійських рослин.

Подальший розвиток колекції і ділянки «Гірський сад» відбуватиметься за рахунок використання групи ґрунтопокривних, деревних і трав'янистих декоративних рослин, збільшення їхнього формового різноманіття. Нині проводяться посадки з використанням найдекоративніших рослин уздовж периметра гірської частини на місці знятої огорожі.

1. *Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР. Покрытосеменные: Справ. пособие / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1986. — 720 с.*

2. *Каталог растений Ботанического сада им. Н.Н. Гришко / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1997. — 436 с.*

3. *Казанська Н.А. Принципи створення кам'янистих садів // Науковий та освітньо-виховний потенціал Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України. Вип. 1. Колекційно-експозиційні ділянки / Наук. ред. О.М. Байрак. — Полтава: Верстка, 2007. — С. 32–39.*

4. *Крюссман Г. Хвойные породы. — М.: Лесн. пром-сть, 1986. — 256 с.*

Рекомендував до друку
С.І. Кузнецов

Н.А. Казанская, А.В. Клименко
Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины,
Украина, г. Киев

ИСТОРИЯ, СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ,
ПЕРСПЕКТИВЫ СОХРАНЕНИЯ
И РАЗВИТИЯ УЧАСТКА «ГОРНЫЙ САД»
В НБС им. Н.Н. ГРИШКО НАН УКРАИНЫ

Рассмотрена история создания участка «Горный сад» в НБС им. Н.Н. Гришко НАН Украины, значение этой экспозиции для изучения горной растительности с целью подбора ассортимента для создания аналогичных объектов ландшафтного строительства по сравнению с другими экспозициями с использованием камня. Проанализировано современное состояние и намечены перспективы сохранения и развития участка.

N.A. Kazanskaja, A.V. Klimenko
M.M. Gryshko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

HISTORY, MODERN STATE, PRESERVATION
AND DEVELOPMENT PERSPECTIVES OF THE
MOUNTAIN GARDEN AREA IN M.M. GRYSHKO
NATIONAL BOTANICAL GARDENS
OF THE NAS OF UKRAINE

History of the Mountain Garden area creation in M.M. Gryshko National Botanical Gardens of the NAS of Ukraine, its significance for a mountain plants studying with a goal of a similar landscape building areas assortment selection in the area's comparison with the other expositions were used have been examined. Modern state of area are analyzed, its preservation and development perspectives are outlined.